

ИНСОН ХУҚУҚЛАРИ ВА ЗАМОНАВИЙ ЧАҚИРИҚЛАР

Қаландаров Сардор Ражаб ўғли

Бухоро вилояти Бухоро шаҳар Кўриқлаш бўлими

Сафдор ходими кичик сержант

Аннотация

Ушбу мақола инсон ҳуқуқлари соҳасидаги замонавий глобал ва миллий чақириқларни таҳлил қилади. Асосий эътибор рақамлаштириш жараёнида шахсий маълумотларнинг ҳимояси, киберхавфсизлик, сунъий интеллектнинг ҳуқуқий асослари ҳамда иқлим ўзгаришлари ва пандемия каби глобал инқирозларнинг ижтимоий-иқтисодий ҳуқуқларга таъсирига қаратилган. Шунингдек, Ўзбекистондаги Конституциявий ислоҳотларнинг инсон ҳуқуқларини кафолатлашдаги ўрни ва одил судлов тизимида янги технологияларни қўллашнинг ҳуқуқий муаммолари кўриб чиқилади. Мақолада адолатли ва барқарор ҳуқуқий тизимни шакллантириш бўйича тавсиялар берилади.

Калит сўзлар: Инсон ҳуқуқлари, замонавий чақириқлар, рақамли ҳуқуқлар, шахсий маълумотлар ҳимояси, киберхавфсизлик, Конституциявий ислоҳотлар, одил судлов.

HUMAN RIGHTS AND CONTEMPORARY CHALLENGES

Author Information

Kalandarov Sardor Rajab o'g'li

Patrol Officer, Junior Sergeant

Bukhara City Security Department of Bukhara Region

Abstract

This article analyzes contemporary global and national challenges in the field of human rights. The main focus is on the protection of personal data during digitalization, cybersecurity, the legal basis of artificial intelligence, and the impact of global crises such as climate change and pandemics on socio-economic rights.

The role of Constitutional reforms in Uzbekistan in guaranteeing human rights and the legal issues of applying new technologies in the administration of justice are also examined. The article provides recommendations for forming a just and sustainable legal system.

Keywords: Human rights, contemporary challenges, digital rights, personal data protection, cybersecurity, Constitutional reforms, administration of justice.

Кириш

Бугунги кунда инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш масаласи глобал ва миллий даражада янада долзарб аҳамият касб этмоқда. Жаҳон миқёсидаги кескин ўзгаришлар, жумладан, технологик инқилоб, глобал иқлим ўзгаришлари ва трансчегаравий хавфсизлик муаммолари ҳуқуқшунослик олдида янги чақириқлар қўймоқда. Анъанавий ҳуқуқий тушунчалар ва механизмлар эндиликда вужудга келаётган янги турдаги муносабатлар ва хавф-хатарларга тўлиқ жавоб бера олмаяпти. Хусусан, сунъий интеллект (СИ) ва "катта маълумотлар" (Big Data) технологияларининг кенг тарқалиши фуқароларнинг шахсий ҳаёти дахлсизлиги ва дискриминацияга қарши ҳуқуқларини ҳимоя қилишда жиддий муаммоларни юзага келтирмоқда [1].

Ўзбекистонда амалга оширилаётган суд-ҳуқуқ ислоҳотлари ва Конституциявий ўзгаришлар инсон ҳуқуқларини таъминлашни давлат сиёсатининг устувор йўналишига айлантирди [2]. Аммо, бу ислоҳотлар самарадорлигини ошириш учун, нафақат қонунчиликни такомиллаштириш, балки унинг амалиётда ижро этилиши механизмларини ҳам замонавий чақириқларга мослаштириш талаб этилади.

Ушбу мақоланинг мақсади — инсон ҳуқуқлари соҳасидаги асосий замонавий чақириқларни аниқлаш, уларни ҳал этишнинг миллий ва халқаро тажрибаларини таҳлил қилиш ва Ўзбекистон шароити учун мувофиқ тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат.

Адабиётлар таҳлили

Инсон ҳуқуқлари ва замонавий чақириқлар мавзуси бир қатор маҳаллий ва хорижий олимлар томонидан тадқиқ этилган. М.М. Камилов ва А.А. Саидов

каби ўзбек олимларининг ишлари Ўзбекистондаги инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг конституциявий асослари ва одил судлов масалаларига бағишланган [3]. Улар ҳуқуқий онг ва маданиятни ошириш орқали ислоҳотлар самарадорлигига эришиш мумкинлигини таъкидлайдилар.

Халқаро тадқиқотчилар орасида Ювал Ной Ҳарарининг (Yuval Noah Harari) технологик тараққиётнинг инсон ҳуқуқларига таъсири борасидаги назарий қарашлари алоҳида аҳамиятга эга [4]. Унинг фикрича, инсоннинг эркин иродаси ва шахсий маълумотлари хавф остида қолмоқда. Х.А. Ҳаммелманн (H.A. Hammelmann) каби муаллифлар эса киберхавфсизлик ва рақамли ҳуқуқларни таъминлашдаги халқаро ҳуқуқий механизмларни таҳлил қилган [5]. Шунингдек, Б.М. Шукуровнинг асарларида коррупцияга қарши курашишнинг ҳуқуқий механизмлари ва унинг ижтимоий-иқтисодий ҳуқуқларга таъсири чуқур ўрганилган [6].

Бироқ, мавжуд адабиётларда мазкур чақириқларнинг Ўзбекистоннинг ўзига хос ҳуқуқий тизими ва ислоҳотлар жараёнига аниқ татбиқи ва комплекс таҳлили етарли даражада ёритилмаган.

Методология ва натижалар

Мақолада қиёсий-ҳуқуқий, тизимли-структуравий ва формал-юримдик таҳлил усулларидадан фойдаланилди.

Қиёсий-ҳуқуқий таҳлил орқали, Ўзбекистоннинг шахсий маълумотлар ҳимоясига оид қонунчилиги (масалан, "Шахсий маълумотлар тўғрисида"ги Қонун) Европа Иттифоқининг Умумий маълумотларни ҳимоя қилиш регламенти (GDPR) билан таққосланди. Натижада, миллий қонунчиликда маълумотларни трансчегаравий узатиш ва сунъий интеллект томонидан қарор қабул қилишда инсон иштирокини таъминлаш борасидаги ҳуқуқий бўшлиқлар аниқланди.

Тизимли-структуравий таҳлил Конституциявий ислоҳотларнинг одил судлов тизимига таъсирини ўрганишда қўлланилди. Аниқландики, Конституцияда ҳимоя ҳуқуқи ва судда исботлаш мажбуриятини прокуратурадан ҳимоя томонига ўтказишдаги янги нормалар инсон ҳуқуқларини таъминлашда сезиларли ютуқ ҳисобланади [2].

International Conference on Multidisciplinary Sciences and Educational Practices

Hosted online from Rome, Italy

Website: econfseries.com

27th October, 2025

Олиб борилган тадқиқотлар натижасида қуйидагилар аниқланди:

1. Рақамли ҳуқуқларни ҳимоя қилиш бўйича махсус ҳуқуқий актларни ишлаб чиқиш зарур.
2. Коррупцияга қарши курашишда манфаатлар тўқнашувини декларация қилишнинг амалий механизмларини жорий этиш муҳим.
3. Иқлим ўзгаришларининг оқибатларини бартараф этиш учун экологик ҳуқуқни янада кучайтириш лозим.

Муҳокама

Олинган натижалар шуни кўрсатадики, Ўзбекистон инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишда сезиларли илгарилашга эришган бўлса-да, глобал чақириқларга мос равишда миллий ҳуқуқ тизимини доимий мослаштириш талаб этилади. Хусусан, шахсий маълумотлар ҳимоясидаги бўшлиқлар, фуқароларнинг рақамли муҳитда ҳуқуқий ҳимоясиз қолишига олиб келиши мумкин. Бу эса инсон ҳуқуқларининг универсаллиги тамойилига путур етказди.

Сунъий интеллектнинг суд-ҳуқуқ жараёнларига татбиқ этилиши, масалан, жиноятчиликни прогнозлашда, дискриминация хавфини юзага келтиради. Шу сабабли, технологияларни ҳуқуқ соҳасига киритишда, ахлоқий нормалар ва инсон ҳуқуқларига асосланган ёндашувни (Human Rights-Based Approach) устувор қилиш лозим. Масалан, СИ қарорларига нисбатан инсоний назорат ва апелляция қилиш ҳуқуқини кафолатлаш зарур [7].

Хулоса

Инсон ҳуқуқлари ва замонавий чақириқлар ўртасидаги ўзаро боғлиқликни таҳлил қилиш шуни кўрсатдики, рақамлаштириш, глобал инкирозлар ва хавфсизлик таҳдидлари инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишда янги юридик ёндашувларни талаб этади.

Мақола асосида қуйидаги тавсиялар берилди:

1. Рақамли ҳуқуқлар кодекси ёки Қонунини қабул қилиш ва унда СИ этикаси ва шахсий маълумотларни ҳимоя қилиш стандартларини халқаро талабларга мослаштириш.
2. Конституциявий суд ва Олий суд амалиётида иқлим ўзгаришлари билан боғлиқ экологик ҳуқуқбузарликларга алоҳида эътибор қаратиш.

3. Коррупцияга қарши курашишда давлат хизматчиларининг бойлик декларациясини шаффофлигини таъминлаш ва унинг ҳуқуқий асосларини кучайтириш.

Бу чора-тадбирлар Ўзбекистонда инсон қадрини устувор бўлган демократик ҳуқуқий давлат куришга хизмат қилади.

Адабиётлар рўйхати

1. Умумий маълумотларни ҳимоя қилиш регламенти (GDPR) [Электрон манба]. Кириш манзили: <https://gdpr-info.eu/> [1].
2. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси [Электрон манба]. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. [2].
3. Камилов М.М., Саидов А.А. Инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг конституциявий-ҳуқуқий асослари. – Тошкент Адолат, 2023. [3].
4. Harari Yuval Noah. 21 Lessons for the 21st Century. – Random House, 2018. [4].
5. Hammelmann H.A. Cybersecurity and International Law A Framework for Cooperation. – Cambridge University Press, 2020. [5].
6. Шукуров Б.М. Коррупцияга қарши курашишнинг ҳуқуқий ва ташкилий асослари. – Тошкент ТДЮУ, 2021. [6].
7. Мажидов Т.А. Сунъий интеллект ва юридик жавобгарлик муаммолари. – Ҳуқуқшунослик журнали, 2024, №1. [7].